

Daphne

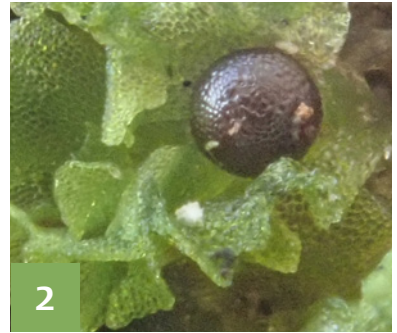
Årgång 32:2 2021

Massblomning
när damm torrlades

Stockholms-
botanisten och
en historisk flora

Leta lavar i vinter!

Levermossor på Färingsö

Innehåll

- 1** Ordföranden har ordet – *Sebastian Sundberg*
- 2** Levermossor på Färingsö – de arter jag sett på ön – *Patrik Engström*
- 7** Brandnäva på skuggig rotvälta – *Henry Gudmundson och Ulf Johansson*
- 10** Stockholmsbotanister – Johan Emanuel Wikström – *Anders Erixon*
- 12** Hamnkrassing funnen i Solna – *Jan Y. Andersson*
- 14** Fin lokal för kärrvial på Muskö – *Hans Rydberg*
- 16** Upptäck lavar tillsammans! – *Mira Rawet*
- 19** Torrlagd damm med ovanliga växter i stora mängder – *Sebastian Sundberg*
- 26** Avvikande nate i Stockholms skärgård – *Patrik Engström*

Notiser

- 9** Upplands botaniska föreningsblogg
- 28** BSIS nya hemsida

Natur i fokus

Det är mycket som står på spel för naturen och naturvården i och med artskydds-, strandskydds- och skogsutredningen som har varit ute på remiss under året, samtidigt som serien *Slaget om skogen* har visats av Vetenskapens värld och *Den sista ålen* av Uppdrag granskning. Vårt utnyttjande av naturen börjar ställas på sin spets och polariseringen mellan olika sidor är omfattande. Utredningarna är sprungna ur Januariavtalet och grundade i frågan om stärkt äganderätt.

Skogsutredningen visar att vårt behov av virke från skogen inte är förenligt med bevarandet av den biologiska mångfalden eller att nå riksdagens mål om minskade utsläpp av växthusgaser fram till 2045. Detta är en svår politisk fråga att lösa och fatta långsiktigt kloka beslut i. Artskyddsutredningen har tydligare potential för positiva effekter. Den kan leda till att skyddet stärks där det verkligen behövs och att skälen till fridlysningar blir tydligare. Den i artskyddförordningen skyddade knäroten är en av de arter som verkligen har hamnat i fokus (se t.ex. Darpö, 2021). Knäroten är fortfarande ganska vanlig i äldre skog men har minskat kraftigt då den inte klarar kalavverkning i större delen av landet och inte hinner återkolonisera brukade skogar innan de avverkas igen. Knäroten är en av fokusarterna inom floraväkteriet under 2021 och 2022.

Nu går vi in i den mörka, kalla årstiden och vi får tid att bearbeta sommarens upplevelser. Men fältsäsongen kan fortsätta så länge det är barmark; knärot, lumrar, ryl och, inte minst, grönpyrola som är årets växt 2022 kan inventeras året runt och kanske särskilt bra när annan växtlighet har vissnat!

Ett stort grattis till Mora Aronsson, tidigare ordförande för både BSIS och UBF, nuvarande ordförande för Svenska Botaniska Föreningen samt floraväktarsamordnare i Uppsala län, som välförtjänt fick Marie-Claire Cronstedts pris 2021 för sina insatser och djupa engagemang i botanik, biotopskydd och folkbildande insatser på gräsrotsnivå om flora och naturvård!

Darpö, J. (2021) 'Konsumenten och knäroten. Om Skogsstyrelsens handläggning av artskyddsärenden', *Förvaltningsrättslig Tidskrift*, 2021(1), sid. 101–137.

Sebastian Sundberg,
ordförande Upplands
Botaniska Förening

Levermossor på Färingsö

– de arter jag sett på ön

Patrik Engström Text och foto

I *Daphne* årgång 32:1 2021 skrev jag om den inventering av bladmossor som jag började med 2016 på Färingsö. Jag försökte under inventeringen även notera samtliga levermossor jag stötte på. Resultatet blev minst sagt annorlunda

Lerbronia – en mycket liten mossa som bestämdes genom mikroskopering av sporena.

då jag endast lyckades hitta 36 olika taxa varav 34 arter, jämfört med de 137 olika bladmossor (exklusive släktet *Sphagnum*) som jag noterat. Kanske är detta ett rimligt antal, jag vet inte, men det känns som att det borde finnas fler. Levermossorna är i mitt tycke ofta svåra att bestämma och inte heller alltid så lätta att hitta. Många gånger har jag upptäckt en levermossa först vid hemkomsten då jag tittat på ett belägg av en bladmossa. Men några arter är lätta att hitta i fält och dessutom ganska vanliga.

Grönkornig flikmossa – en ganska vanlig levermossa på skuggiga, fuktiga klippväggar i skogen.

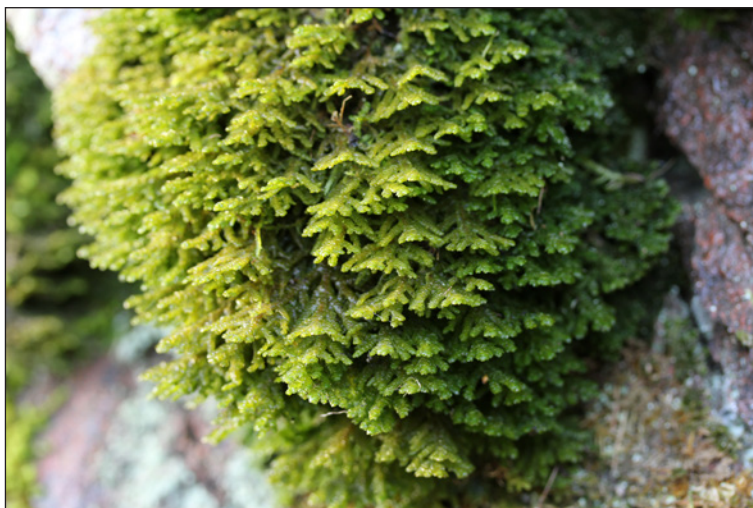
Vattenlungmossa – denna underart av lungmossa hittas lätt ute i vassen där det börjar bli blött.

Bland de mest spridda arterna på ön kan nämnas stor fransmossa *Ptilidium ciliare*, tät fransmossa *Ptilidium pulcherrimum*, plattsvepemossa *Radula complanata*, lundlummermossa *Barbilophozia barbata*, bandmossa *Metzgeria furcata* och bräkenmossa *Plagiochila asplenioides*. När det gäller bräkenmossa så har jag noterat båda underarterna, praktbräkenmossa *P. asplenioides* subsp. *asplenioides* och liten bräkenmossa *P. asplenioides* subsp. *porelloides*. Även fingermossa *Lepidozia reptans* och grönkornig flikmossa *Lophozia ventricosa* har jag sett på flertalet platser. En art som jag bara sett på norra delen av ön, kring Ilända och upp mot Eldgarnsö, är vattenstjärna *Ricciocarpos natans*. Under den varma och torra sommaren 2018 såg jag nästan bara landformen av denna. När det gäller lungmossa *Marchantia polymorpha* så hittar man underarten

Vattenstjärna – landformen sågs rikligt i vassen vid Ilända sommaren 2018.

Trädporella – trots namnet växte den oftast på bergväggar.

vattenlungmossa *M. p. subsp. polymorpha* ute i vassen där det är blött, medan jag i andra biotoper enbart sett underarten trädgårdslungmossa *M. p. subsp. ruderalis*. Tolv av de arter jag noterat har jag bara hittat på en enda lokal. Kanske har mina förväntningar varit felaktiga, men jag har många gånger tänkt att jag borde kunna se fler levermossor på ön som trots allt är ganska stor (82 km²). Säkerligen har jag missat ett antal arter men frågan är hur många fler jag borde ha hittat?

Sist men inte minst vill jag passa på att tacka Tomas Hallingbäck som mycket generöst har delat med sig av sina stora kunskaper om levermossor, och även bladmossor för den delen. Han har även granskat ett flertal belägg som jag sänt honom.

Rosettmossa – en liten mossa som hittades på lerig mark om hösten.

Kragpella – sågs bara på ett ställe på ön men där rikligt, i ett djupt lerigt dike i skogen.

Tabell. Levermossor funna på Färingsö av författaren.

Vetenskapligt namn	Svenskt namn
<i>Barbilophozia attenuata</i>	Pigglummermossa
<i>Barbilophozia barbata</i>	Lundlummermossa
<i>Barbilophozia hatcheri</i>	Stenlummermossa
<i>Blepharostoma trichophyllum</i>	Hårfliksmossa
<i>Calypogeia muelleriana</i>	Sumpsäckmossa
<i>Cephalozia bicuspidata</i>	Jordtrådmossa
<i>Cephalozia lunulifolia</i>	Måntrådmossa
<i>Cephaloziella divaricata</i>	Mikromossa
<i>Chiloscyphus pallescens/polyanthos</i>	Blekmosa
<i>Fossombronia wondraczekii</i>	Lerbronia
<i>Frullania dilatata</i>	Hjälmfrullania
<i>Gymnocolea inflata</i>	Pärnsvepemossa
<i>Lepidozia reptans</i>	Fingermossa
<i>Lophocolea bidentata</i>	Spetsblekmosa
<i>Lophocolea heterophylla</i>	Vedblekmosa
<i>Lophozia longidens</i>	Hornflikmosa
<i>Lophozia sudetica</i>	Mörk flikmosa
<i>Lophozia ventricosa</i>	Grönkornig flikmosa
<i>Marchantia polymorpha</i> subsp. <i>polymorpha</i>	Vattenlungmossa
<i>Marchantia polymorpha</i> subsp. <i>ruderalis</i>	Trädgårdslungmossa
<i>Metzgeria furcata</i>	Bandmossa
<i>Nowellia curvifolia</i>	Långfliksmossa
<i>Pellia endiviifolia</i>	Kragpellia
<i>Pellia epiphylla</i>	Fickpellia
<i>Plagiochila asplenioides</i> subsp. <i>asplenioides</i>	Praktbräkenmossa
<i>Plagiochila asplenioides</i> subsp. <i>porelloides</i>	Liten bräkenmossa
<i>Porella cordaeana</i>	Stenporella
<i>Porella platyphylla</i>	Trädporella
<i>Ptilidium ciliare</i>	Stor fransmossa
<i>Ptilidium pulcherrimum</i>	Tät fransmossa
<i>Radula complanata</i>	Plattsvepemossa
<i>Riccia sorocarpa</i>	Rosettmossa
<i>Ricciocarpos natans</i>	Vattenstjärna
<i>Scapania irrigua</i>	Strandskapania
<i>Scapania nemorea</i>	Klippskapania
<i>Tritomaria quinqueidentata</i>	Stor lobmossa

Brandnäva på skuggig rotvälta

Henry Gudmundson och Ulf Johansson

31 juli 2020. En solig sommardag och ca 20 grader varmt. Dagens huvudprojekt är att kolla upp gamla lokaler för en av årets växter 2020, springkorn *Impatiens noli-tangere*. Efter att ha parkerat bilen i slutet av Bondvägen i Gudö, på gränsen mellan Haninge och Tyresö, tar vi sikte på en plats som heter Källvreten på ekonomiska kartan, belägen söder om det anlagda viltvattnet Övre kärret i Tyresta naturreservat. Öster om viltvattnet finns många kloner med frösöstarr *Carex pediformis* på en av sina få växtplatser utanför Jämtland.

Den märkliga växtplatsen, en rotvälta inne i den täta granskogen.

FOTO ULF JOHANSSON

Lägg märke till de skarpt avsatta röda ledknutarna. Hos svedjenävan kan ledknutarna också vara starkt röda men då inte så distinkt avgränsade mot stjälkens färg utan mer utflytande.

FOTO KÅRE BREMER

Vid Källvreten fanns tidigare två bestånd med springkorn, men nu återstår ingenting. Den ena lokalen är en bäckdäld där det tidigare även växte arter som storgröe *Poa remota*, underviol *Viola mirabilis*, mörk lungört *Pulmonaria obscura*, vårärt *Lathyrus verna* och dvärghäxört *Circaea alpina*. Ingen av dessa arter finns kvar, dock ett intakt bestånd med strutbräken *Matteuccia struthiopteris*. Detta trots att lokalen ser ungefär likadan ut som för 40 år sen. Den andra lokalen låg ett stycke nedanför däliden i kanten av Källvreten vid ett gammalt dike, men är nu helt övervuxen med skogssäv *Scirpus sylvaticus* och grenrör *Calamagrostis canescens*.

Ett tjugotal meter därifrån, intill samma dike, hade en gran vält omkull. Döm om vår förvåning då vi på denna vertikala

rotvälta ser en välvuxen, blommande planta av brandnäva *Geranium lanuginosum*! I sig inte så anmärkningsvärt med tanke på att det i trakten finns en fröbank nästan överallt på lämplig mark som bara väntar på att aktiveras (såsom i den stora branden 1999). Här är det själva växtplatsen som vi reagerar på. Rotvältan omges av en tät, ogallrad granskog som planterades i slutet av 1960-talet på den forna fuktängen. Brandnävans frön kräver en temperatur på minst 40 grader för att gro, helst uppåt 60 grader. Här kan man svårligen tro att den temperaturen har kunnat uppnås. Plantan växer förvisso i söderläge mot en mörk yta men då granarna står så tätt så silar väldigt lite solljus ned genom grenverken. Sommaren 2020 var fram till exkursionsdagen 31 juli inte speciellt varm, förutom kring midsommar då temperaturen steg till ca 27 grader.

Ibland räcker det att fröskalets yta nötts på något sätt, t.ex. av traktorhjul, för att fröet ska kunna gro utan upphettning. Det finns det många exempel på, åtminstone beträffande den nära släktingen svedjenäva *Geranium bohemicum*. Säkerligen gäller detta även för brandnävan. Men här ser man inga spår vare sig av eld, traktorspår eller någon annan yttre omständighet som kan ha påverkat fröskalet. Hände det något med fröet när granen föll och rycktes upp med rötterna? Kanske låg fröet inklämt mellan rötter eller stenar som skavde mot varandra vid fallet? Eller hade temperaturen verkligen kunnat stiga till över 40 grader mot den mörka ytan, trots att vi inte upplevde det som sannolikt? Hur som helst var det en udda observation.

Som avrundning kan nämnas att dagen avslutades med att besöka ytterligare tre gamla lokaler med springkorn men med nedslående resultat. Av de tolv lokaler som tidigare var kända i Tyresö kommun återstår endast tre.

Anslagstavlan

Upplands botaniska föreningsblogg

Om du vill "testa" att skriva artiklar eller notiser innan de är mogna för Daphne eller någon annan tidskrift, som alternativ till att publicera dem på Facebook, så har UBF nu startat en ny hemsida som frontas av en blogg där du snabbt kan publicera nyheter som når likasinnade – testa gärna och gå in och kolla!

www.upplandsbotaniskaforeningsblogg.se

Stockholmsbotanister – Johan Emanuel Wikström

Anders Erixon Text och foto

Sedan Carl von Linné arbetade i Uppsala och skapade den moderna botanikens klassifikationssystem har mycket hänt. I kommande nummer av *Daphne* presenterar vi några betydelsefulla uppsala- och stockholms-botanisters historiska verk, vilka ger oss en insyn i hur både vår lokala flora och sättet att beskriva denna har förändrats.

Johan Emanuel Wikström föddes 1789 i Vänersborg och började studera botanik i Uppsala år 1806. När Vetenskapsakademien flyttade in i det Westmanska huset på Holländargatan år 1818 blev Wikström den första intendenten på den botaniska avdelningen av Riksmuséet. Han var också överintendent på Bergianska trädgården och lärare vid Bergianska trädgårdsskolan. 1821 fick han jobb som lärare i naturhistoria på det nya Stockholms Kungliga gymnasium på Riddarholmen.

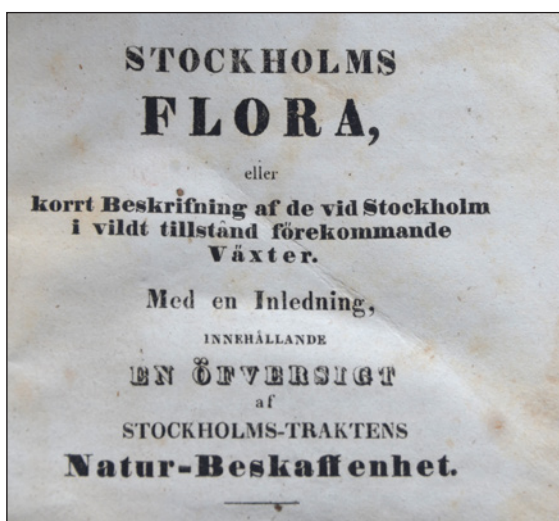
Wikström hade koll på det mesta som dittills skrivits om botanik i Sverige och var oftast med när olika experter besökte naturen i och runt Stockholm. Under 1830-talet började han skriva själv och 1840 kom hans *Stockholms Flora* ut.

Han hade tidigare givit ut en bok om äldre botanisk litteratur som bara såldes i några få exemplar och han skriver oroligt i förordet till *Stockholms Flora*: "Jag borde således icke vidare blottställa mig för nya och ännu större förluster. Jag har likväl gjort det. *Tantus amor Florum.*" (Så stor är min kärlek till botaniken).

Boken är en fantastisk skildring av Stockholms natur, klimat och alla växter och djur som fanns här på den tiden. Detaljer om när olika flyttfåglar kom, när växter blommade, om landhöjningen och

Stockholms flora.

Westmanska huset,
Holländargatan 17, dit
Riksmuséet flyttade 1818.

om de bästa kallkällorna. Lodjur och vargar sågs regelbundet i staden. Blåkråka häckade i Djurgårdens skogar.

Större delen av boken består av exkursionsbeskrivningar och en detaljerad flora enligt Linnés system. Linné var 1738 – 1741 *Botanicus Publicus* i Stockholm och föreläste regelbundet i Riddarhuset. I Wikströms bok beskrivs en del av vad Linné hittade på sina exkursioner, bland annat fynden av päronträd, blåmunkar och Adam och Eva vid Marieberg. Det känns spännande att återbesöka många av lokalerna nu!

I floran finns mängder av kommentarer. Om man till exempel slår upp tibast *Daphne mezereum* får man läsa om de olika lokalerna där den finns. I september gjorde Henry Gudmundson och jag en exkursion till Skrubba där vi såg tibast. Exakt samma lokal beskriver Wikström och att det är "Dr. Hartman" som har tipsat om den. Man får förstås läsa en noggrann beskrivning av växten plus en sammanfattning om Daphnemyten, där Apollos beteende känns igen från många nutida mäns...

När vi letar nya lokaler, förbereder exkursioner eller skriver nya kommunfloror rekommenderar jag en titt i *Stockholms Flora!*

Om du vill läsa hela boken finns den att köpa i original, men också som gratis e-bok att ladda ned.

Hamnkrassing funnen i Solna

Jan Y. Andersson Text och foto

18 juli i år (2021) fick jag bekanta mig med en ny korsblommig art, hamnkrassing *Lepidium didymus*. Dagarna innan arbetade jag med att slutföra en lista på sällsynta åkerogräs relaterat till den åkerogräsinventering som Sebastian Sundberg (SLU Artdatabanken) och jag driver (Läs mer i *Daphne* 31:2). Det gällde här att gå igenom befintliga floror och i listan föra in viktiga karaktärer till hjälp vid artbestämningen. Många arter i listan var mycket ovanliga och chansen att träffa på dem under inventeringen var (tänkte jag) i det närmaste noll, däribland hamnkrassing.

Ibland sker dock leverans snabbt – redan dagen efter, även om det inte var i en åker. Jag kastade en blick i rabatten utanför huset i Solna där jag bor och såg något grönt krafs på jorden under rosorna. Jag tittade närmare men kunde inte direkt säga vad det var. Väl uppe i lägenheten blev den granskad under stereolupp. Till min stora förvåning konstaterade jag att jag hittat ett av dessa mycket sällsynta åkerogräs: hamnkrassing. Den har en nära släkting, kråkrassing *Lepidium coronopus*, men frukterna avslöjade att det inte var den.

Hamnkrassing (vid pilen) invaderar både rabatten och trottoaren.

Hamnkrassingens täckte en stor yta: cirka fem kvadratmeter. Jag frågade husets "trädgårdsgrupp" om de visste något om den. De berättade att den dykt upp redan 2020 och att de undrat vad det var. Det är det första fyndet i Solna och ett av mycket få fynd i Stockholms län (Artportalen.se). Den är funnen på Södermalm, senast rapporterad 2012, och tidigare har den påträffats i Stockholms frihamn. Se också Upplands flora (Jonsell 2010) som rapporterar några historiska fynd. I övrigt är de flesta fynden gjorda i södra Sverige, oftast i hamnområden. Det är känt att den kan dyka upp i plantskolor med införd jord. Växten är från Sydamerika.

En lärdom är att vara beredd att hitta intressanta fynd överallt, inte minst i städernas rabatter.

Litteratur:

- Jonsell, L. (red.) (2010) *Upplands flora*. Uppsala: SBF-förlaget, sid. 289.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. (2018) *Nordens flora*. Bonnier fakta, sid. 578.

Friska, välväxta exemplar av hamnkrassing efter höstregnen.

Hamnkrassing

En nedliggande eller uppstigande eller hårig och illaluktande ört. Kronbladen är små och gulvita, kortare än fodret. Skidan är 2–3 mm, nätlikt fingropig och inskuren både upp- och nedtill. Bladen är parflikiga med spetsiga småblad.

Fin lokal för kärrvial på Muskö

Hans Rydberg Text och foto

På Muskö i Haninge kommun, Stockholms län, ligger Muskö sjökrog. I området finns en restaurang, några bryggor, en parkeringsplats samt en bensinpump och en boulebana. Intill finns ett vassområde och en numera igenvuxen strandäng som från fastlandet hotas av klibbal som sakta växer ut från ett alkärr. Jag hade ett uppdrag sommaren 2021 att undersöka naturvärdena i området och hamnade efter ett tag på den nämnda strandängen.

Det var en julidag, temperaturen närmade sig 30 grader plus och runt mig surrade hundratals blindbromsar. Jag var inte speciellt välklädd och mina bara armar attackerades ihållande av dessa monster. Strandängen såg inte särskilt lockande ut. Det växte visserligen ett fåtal plantor av slätterblomma *Parnassia palustris* i den övre delen, där det tidigare också rapporterats ängsruta *Thalictrum flavum* och kärrspira *Pedicularis palustris*, men ingen av dessa båda stod att finna i den högresta vegetationen. Den igenväxta strandängen dominerades av vass *Phragmites australis* och i rikedom fanns även strandlysing *Lysimachia vulgaris*, älggräs *Filipendula*

Den grunda havsbukten utanför sjökrogen, innanför denna växer rikligt med kärrvial.

Kärrvial, *Lathyrus palustris*, växer rikligt i vasskärret.

ulmaria och rörflen *Phalaris arundinacea*, i mindre omfattning även förgätmigej *Myosotis scorpioides*, besksöta *Solanum dulcamara*, krusskräppa *Rumex crispus*, hästskräppa *Rumex aquaticus* och kabbleka *Caltha palustris*.

Snart nog upptäcktes även ett bestånd av kärrvial *Lathyrus palustris* som tappert kämpade sig upp ur skuggan av övriga strandängsväxter. Undersökningen av strandängen fortsatte sedan västerut cirka 200 meter och för varje stopp noterades nya och åter nya bestånd av kärrvial. Det var omöjligt att räkna alla plantor – solen brände, svetten flödade och blindbromsarna var obarmhärtiga – men jag gjorde ett överslag att det måste finnas minst 500 exemplar. I vilket fall som helst är det ovanligt med så många individer på en lokal. Kärrvialen är ännu inte rödlistad, men riskerar att bli det i framtiden då de igenväxande strandängsrester där arten ännu finns kvar minskar eftersom de är på väg att beskogas.

Hur det går i framtiden för kärrvialen på just denna lokal är svårt att säga. Ökad beskuggning motverkas av förhöjda havsnivåer, vilket kan inverka positivt på lokalen.

Upptäck lavar tillsammans!

Mira Rawet

Vintermånaderna är lågsäsong för oss botanister som mest tittar på kärlväxter, blommor och blad. Men i naturen finns fortfarande mycket att titta på och upptäcka! En grupp som inte får mycket uppmärksamhet är lavar. En lav består alltid av en symbios mellan flera olika arter: en alg och/eller cyanobakterie, svamp (en eller flera) och bakterier. Även om de inte är växter så brukar de räknas in i botaniken.

Vi i *Daphne*-redaktionen vill uppmuntra er alla till att ta med barn, barnbarn, föreningsvänner eller respektive ut i naturen för att upptäcka dessa märkliga och mångformiga organismer!

Här är ett urval av vanliga lavar att tillsammans leta efter:

Blåslav *Hypogymnia physodes*

Sveriges kanske vanligaste lav. Blåslaven växer på de flesta hårda underlag men är vanligast på trädstammar och grenar. Bålen är ljusgrå på ovansidan och mörkbrun till svart på undersidan, och står ofta upp något från underlaget. Namnet blåslav kommer från att bålels lobber ("grenar") är uppblåsta och ihåliga.

FOTO BENGT STRIDH, DYUDDEN

Färglav *Parmelia saxatilis*

Växer på stenar och berghällar, men den kan även sällsynt förekomma på trädstammar. Bålen är platt och bladlik, med åldern växer ofta flera individer ihop till en större "kaka" som är lätt att lossa från underlaget. Laven är ljusgrå och i mitten ofta täckt med isidier (små spridningsenheter) vilket ger ett knotttrigt utseende.

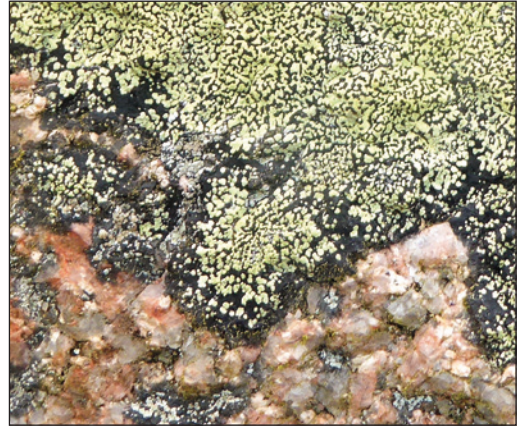
FOTO BENGT STRIDH, LAPPLAND NATURRESERVAT

Skägglavar *Usnea*

Släktet skägglavlar växer på både trädstammar och grenar i hela landet. Den vanligaste arten heter skägglav *Usnea dasopoga*. Skägglav består av långa trådlika grenar som är sega och visar en inre märg om man försiktigt drar i en gren. Kan förväxlas med andra hängande trädväxande lavar, men skägglavarna är de enda med seg märg.

FOTO KERSTIN FROSTBERG, SIGTUNA

Kartlav *Rhizocarpon geographicum*

Växer på sten i hela landet. En s.k. skorplav, helt sammanväxt mot sitt underlag likt en skorpa och går inte att lossa. Bålen är klart gröngul och uppsprucken, med svarta apothecier (fruktkroppar) i sprickorna och runt om bålen. Det gul-svarta mönstret ger ett utseende som liknar en gammaldags karta.

FOTO EINAR MARKLUND

Slånlav *Evernia prunastri*

Växer på buskar, träd och på gammalt trä. Bålen är buskformig med platta grenar som står ut från underlaget. Översidan av grenarna är grågrön-gulgrön medan undersidan är ljusare och kan nästan gå mot vitt. Kan förväxlas med gällav, men denne har mörk undersida. Används i parfymindustrin då den sägs göra att parfymen avdunstar långsammare.

FOTO MIRA RAWET, LÄSTRINGE

Fönsterlav *Cladonia stellaris*

Växer på hållmark och sandig skogsmark. Det täta växtsättet ger den sin karakteristiska kuddform. Kan förväxlas med gulvit renlav *Cladonia arbuscula* och grå renlav *Cladonia rangiferina*, vilka båda har glesare växtsätt och mer ensidigt riktade grenar. Ofta växer dessa tre *Cladonia*-arter tillsammans. Fönsterlav är vanlig i adventsljusstaken, inte sällan under det felaktiga namnet "vitmossa".

FOTO ANDERS ERIXON, LUDVIKA

Vägglav *Xanthoria parietina*

Vanlig på stammar av asp men växer också på andra lövträd, laduväggar, staket, murar, klippor m.m. Trivs i näringsrika miljöer, tex i miljöer med mycket damm. Lätt att känna igen på sin starkt brandgula, platta bål som ofta lyser på håll. De är ofta täckta i mitten av apothecier (fruktkroppar) som ser ut som små skålar i samma färg som bålen. Vägglaven är en s.k. bladlav, den är ganska lätt fäst vid underlaget och går att lossa med fingrarna.

FOTO BENGT STRIDH, DYUDDEN

Islandslav *Cetraria islandica*

En vanlig lav som kan variera i utseende. Islandslaven växer på marken i öppen tallskog, ofta tillsammans med renlavar. Bålen är grenig och kan kanske påminna om en krusig plocksallat, eftersom den i fuktigt tillstånd ofta får grönaktiga färger. Som torr varierar färgen från blekgrå till brungrå eller nästan helt brun. Det är en art som kan vara knepig att lära sig, men när man väl kan den så ser man den ofta.

FOTO ÅSA DALSAÄTT

Källa: Moberg & Holmåsén (2016) *Lavar: en fältguide*. Naturcentrum.

Torrlagd damm med ovanliga växter i stora mängder

Sebastian Sundberg Text och foto

Under sommaren 2021 har det funnits möjlighet att se ett ovanligt växtsamhälle och dess växter i stor mängd i Uppland. SLU:s laxodling, nära E4-avfarten till Hyttön/Älvkarleö (se karta t.h.), har till stora delar torrlagts då rännan som förser laxodlingen med vatten har renoverats av Korsnäs. I september vattenfylldes laxodlingen åter men den kommer att tömmas igen när det inte pågår försök, kanske redan under 2022 enligt Ann-Britt Florin som är ansvarig för anläggningen. Jag besökte lokalen 1 och 15 juli 2021 efter tips av Tommy Löfgren. Området är delvis inhägnat i den norra delen genom att viltstängslet längs E4 är förlängt, men vid grinden var en del av stängslet uppklippt så att man kunde ta sig igenom.

Enorma mängder

Här fanns tiotusentals vattenstäkra *Oenanthe aquatica* (blommande plantor täckte någon hektar i södra delen, annars här och där samt massor av småplantor) och sjöplommon

Delar av den blottlagda botten i den östligaste delen av den torrlagda laxodlingen.

Massbestånd av blommande vattenstäkra i laxodlingens sydligaste del.

Nostoc pruniforme (en kolonibildande cyanobakterie med plommonstora kolonier), grovt uppskattat 50 000 sylört *Subularia aquatica*, 500 rödlånke *Lythrum portula* (de flesta plantorna återfanns inte vid det andra tillfället då de delar av botten som de växte på var helt upptorkade), hundratals pilblad *Sagittaria sagittifolia* och rosenpilört *Persicaria minor*. Därtill gott om bland annat gles igelknopp *Sparganium emersum*, smålånke *Callitriche palustris*, gaffelmossa *Riccia fluitans* samt någon miljon strån av nålsäv *Eleocharis acicularis*. Det var kul att kunna vandra omkring och fota annars svårtillgängliga vattenväxter. Förmodligen har de flesta av blomväxterna grott från en vilande fröbank som aktiverades av det låga vattenståndet.

I de fortfarande vattenfyllda delarna av dammen fanns tre par svarthakedoppingar och i vägkanten längs Hyttövägen växte några tallknipprötter *Epipactis helleborine* subsp. *orbicularis*.

Mängder av den kolonibildande cyanobakterien sjöplommon.

Mängderna i perspektiv

Även i Västmanlands län rapporterade Bengt Stridh om en jätteförekomst av vattenstäckra, täckandes 1,5 hektar i ett delvis torrlagt viltvatten i Fullerö NR söder om Västerås. Viltvattnet hade bökats av vildsvin efter torrläggningen vilket kanske stimulerade frögroningen från fröbanken (Facebookgruppen Vilda Växter i Västmanland, 10 juli 2021). Vattenstäckra är inte direkt ovanlig i näringsrika vatten i Uppland, även om den har minskat både här och i Skåne (Tyler m.fl. 2007, Jonsell 2010), och kan ses i exempelvis Fyrisån inne i Uppsala, men då i låga antal.

Sylört tillhör de största förlorarna i den uppländska floran sedan början av 1900-talet. Den har alltid varit ganska sällsynt i Uppland men har minskat med 90 % av 5 km-rutorna sedan början av 1900-talet (Jonsell 2010). Liksom flera andra småväxta rosett- och strandväxter har den missgynnats av vatten-

Sylört i blom och med
karaktistiska fröskidor.

reglering, grumligare näringsrika vatten och minskad hävd av strandmiljöer. Arten är dock fortfarande relativt vanlig i norra Sverige och kan även där bilda massbestånd på periodvis torrlagda stränder och i kanten av vattenmagasin, ofta tillsammans med strandranunkel *Ranunculus reptans*.

Rödlånke är sällsynt och rödlistad som Nära hotad (NT) då även den har minskat kraftigt under de senaste etthundra åren medan den dessutom saknas i större delen av Norrland (Tyler m.fl. 2007, Jonsell 2010, Blomgren m.fl. 2011). Jag har bara sett enstaka exemplar av den tidigare.

Flera förväntade arter visade sig dock inte, som ävjebrodd *Limosella aquatica*, fyrling *Crassula aquatica* och slamkrypor *Elatine* spp. (Milberg & Stridh 1994). Dessa hör främst hemma på stränder i anslutning till vattendrag eller längs Bottenviken, vilka har mer regelbundna och stora vattenståndsfuktuationer som en damm av detta slag ofta saknar.

Små rödlånkeplantor
(jo, de blommor också!)
kring sylört.

Chans på spännande mossor

Närmare hösten finns det en chans att andra spännande mossor kan ge sig till känna, när de får sporkapslar. Det finns åtminstone två ytterst små, kortlivade och sällsynta mossarter som endast påträffas på periodvis torrlagda stränder (millimetermossa *Micromitrium tenerum* och klothuvmossa *Physcomitrium sphaericum*) samt ytterligare några tiotal kortlivade arter som ofta påträffas där, bland annat gaffelmossa och några av dess släktingar.

Torrläggningar i perspektiv

Milberg (1991) talar om en speciell "sjösänkingsflora" innehållande sällsynta och ofta mytiska växter som plötsligt dök upp eller ökade kraftigt (för att därefter ofta minska) i södra Sverige i anslutning till de många sjösänkingsföretagen. Sjösänkningarna gjordes för att vinna mer odlingsmark och

Blommande pilblad bland gäddnate, vattenstäkra, sylört, rödlånke och uttorkade kolonier av sjöplommon.

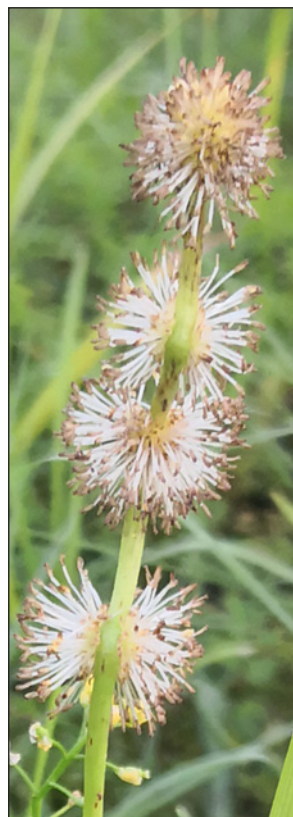
Flera förekomster av gaffelmossa påträffades.

slippa översvämningar, under 100 år från mitten av 1800-talet. Till dessa arter hör grönskära *Bidens radiata*, strandbräsma *Cardamine parviflora*, dvärgag *Cyperus fuscus*, kålsenap *Erucastrum gallicum*, gullstånds *Jacobaea paludosa*, klådris *Myricaria germanica*, bågsäv *Scirpus radicans* och kärnocka *Tephrosieris palustris*.

Tack till Niklas Lönnell för tips om mossor på torrlagda stränder.

Litteratur

- Blomgren, E., Falk, E., & Herloff, B. (red.). (2011) *Bohusläns flora*. Uddevalla: Föreningen Bohusläns flora.
- Jonsell, L. (red.), (2010) *Upplands Flora*. Uppsala: SBF-förlaget.
- Milberg, P. 1991 'Kålsenap, *Erucastrum gallicum*, en försvinnande växt vid Tåkern', *Svensk Botanisk Tidskrift*, 81(2), sid. 105–109.
- Milberg, P. & Stridh, B. (1994) 'Fröbanken hos några ettåriga amfibiska växter vid Vikarsjön i Hälsingland', *Svensk Botanisk Tidskrift*, 88(4), sid. 237–240.
- Tyler, T., Olsson, K.-A., Johansson, H. & Sonesson, M., (2007) *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund: Lunds Botaniska Förening.

Blommande gles igelknopp.

Avvikande nate i Stockholms skärgård

Patrik Engström Text och foto

Första helgen i september 2021 var jag ute på Lådnaön i Värmdö skärgård. Jag passade på att botanisera lite och tittade en del på vattenväxter. Ålnate *Potamogeton perfoliatus*, trådnate *Stuckenia filiformis* och borstnate *Stuckenia pectinata* förekom rikligt, men jag hittade också höstlånke *Callitriche hermaphroditica* och hornsärv *Ceratophyllum demersum*. I strandkanterna såg jag bland annat kalmolke *Sonchus arvensis* var. *glabrescens*, strandmynta *Mentha aquatica* subsp. *litoralis*, strandaster *Tripolium pannonicum*, bunge *Samolus valerandi* och äkta förgätmigej *Myosotis scorpioides*, samtliga i blom. När det gäller bungen så var det nog bara en eller två plantor i blom, resterande var överblommade men många hade fina frukter.

Den avvikande naten som låg och flöt i vattnet.

Jag gick långsamt i vattnet längs strandkanten då jag plötsligt upptäckte en nate som låg och flöt och som avvek från vad jag hittills hade sett under dagen. De breda bladen och de trubbiga bladspetsarna förde tankarna till trubbnate *Potamogeton obtusifolius*. Jag tog med mig växten och lade den i växtpressen. Efter att ha tittat i *Upplands flora* inser jag att trubbnate nog inte förekommer i bräckt vatten. Vad kunde det i så fall vara?

Bladen var mycket bredare än de borstnate jag sett, och dessutom var bladen inte spetsiga vilket borstnates blad ska vara. Väl hemkommen och med tillgång till ett flertal flror började jag med att nyckla i "Kroken" (*Svensk flora*, Krok & Almquist, 29:e upplagan, red: B. Jonsell & L. Jonsell). Till min förvåning kom jag fram till slidnate *Stuckenia vaginata*. Men slidnate är mycket sällsynt och väl knappats trolig i Stockholms skärgård? Jag mejlade foton till Erik Ljungstrand som brukar kunna identifiera de mesta när det gäller kärlväxter. Han ringde upp och sa att utan frukter var det nog inte möjligt att säkert bestämma växten, men att det troligaste var en bredbladig form av borstnate även om slidnate inte kunde uteslutas. I *Upplands flora* finns en bredbladig form av borstnate angiven som *Potamogeton pectinatus* var. *interruptus* och efter att ha fått synpunkter från botanister som sett denna i den skärgården verkar det mycket troligt att det är just denna jag sett.

Bladen var bredare än bortsnatens, och dessutom trubbiga.

BSIS nya hemsida!

På BSIS nya hemsida hittar du information om vad som händer i föreningen, kommande aktiviteter och mer. Du hittar den på:

www.botaniskasallskapet.se

Novemberblommande blodnäva

En varm höst gör att många örter blommar en extra gång. Här en blodnäva *Geranium sanguineum* fotad 12 november på Kungsholmen, Stockholm. Fem månader för sent enligt *Nordens flora* (Mossberg och Stenberg 2018).

FOTO LENA ELIASSON

Styrelse från 2021

Ordförande Bo Eknert
ordf@botaniskasallskapet.se
073-766 93 08

Sekreterare Yolanda Karlsson
vice@botaniskasallskapet.se
072-026 59 41

Kassör Jan Y. Andersson
kassa@botaniskasallskapet.se
070-674 68 39

Chefredaktör Mira Rawet
daphne@botaniskasallskapet.se
070-875 74 79

Ledamöter

Anders Erixon
anders@botaniskasallskapet.se
0730-25 09 55

Henry Gudmundson
henry@botaniskasallskapet.se
08-712 80 45

Sara Lundkvist
sara@botaniskasallskapet.se

Birgitta Sang
birgitta@botaniskasallskapet.se
073-892 48 63

Måns Persson
mans@botaniskasallskapet.se

Styrelse från 2021

Ordförande Sebastian Sundberg
sebastian.sundberg@slu.se
070-231 77 85

Vice ordförande Anders Jacobson
anders.jacobson@slu.se
070-432 29 87

Sekreterare Anneli Sandström
anneli_sandstrom@hotmail.com
070-621 70 04

Kassör Helene Larsson

Ledamöter

Anders T Hasselrot
anders.t.hasselrot@gmail.com
0171-44 40 03

Thorleif Joelson
thorleif.joelson@gmail.com
070-734 46 20

Johanna Sköld
johanna.skold@skola.uppsala.se

Ingvar Sundh
ingvar.sundh@telia.com
070-383 30 63

Anneli Svanholm
anneli.svanholm@ebc.uu.se

Linus Söderquist
linus.soderquist@hotmail.com
073-713 54 86

Kontaktuppgifter till floraväktarsamordnare

AB-län Jan Y. Andersson
jan.andersson.bio@gmail.com
070-674 68 39

C-län Mora Aronsson
mora.aronsson@habonet.net
070-668 26 82

D-län Bo Karlsson
bovil@telia.com
0150-391 97

Eva Grusell
eva.grusell@icloud.com
070-544 45 31

Daphne

Utkommer med minst två nummer per år och ges ut av Botaniska Sällskapet i Stockholm i samarbete med Upplands Botaniska Förening.

REDAKTION

Chefedaktör Mira Rawet
mira@botaniskasallskapet.se
070-875 74 79

Medredaktör Ingvar Sundh
ingvar.sundh@telia.com
070-383 30 63

Teknisk redaktör Lena Eliasson
lena@grafiskaspranget.se
070-651 25 27

Fackgranskare Mora Aronsson

PRENUMERATIONER

Daphne ingår i årsavgiften till resp. förening. Separata prenumerationer kostar 200 kr (2021) och administreras av Botaniska Sällskapet.

BOTANISKA SÄLLSKAPET I STOCKHOLM

c/o Henry Gudmundson
Önskegången 71, 135 54 Tyresö
E-post: info@botaniskasallskapet.se
Hemsida: botaniskasallskapet.se
Plusgiro: 196094-7
Medlemsavgift 2021: 200 kr

UPPLANDS BOTANISKA FÖRENING

c/o SLU Artdatabanken
Box 7007, 750 07 Uppsala
E-post:
upplands.botaniska.forening@gmail.com
Hemsida:
upplandsbotaniskaforeningsblogg.se
Plusgiro: 327956-9, Swish 1234732467
Medlemsavgift 2021: 150 kr

Adressändringar meddelas resp. förening via post eller e-post.

Vill du ha löpande information via e-post? Meddela då din e-postadress till resp. förening.

Årgång 32 nr. 2 2021

ISSN 1101-5527
Wikströms Tryckeri AB, Uppsala

Instruktion till författare

Manus skickas via mail till
daphne@botaniskasallskapet.se

Daphne söker alltid nya författare och idéer till artiklar! Alla medlemmar är välkomna att bidra. En artikel i *Daphne* kan handla om ett fynd, en exkursion, ett intresse, tips till andra botaniker m.m., och förslag välkomnas alltid även om du själv kanske inte vill eller kan skriva.

Börja alltid manuskriptet med titeln på artikeln följt av namn på författaren/författarna. Artiklar som är längre än 3 000 tecken inkl. mellanslag bör delas upp i stycken med underrubriker. Vetenskapligt namn ska anges för varje art första gången den nämns i den löpande texten, men om texten kan upplevas svår-läst på grund av många artnamn kan de vetenskapliga namnen istället samlas i en separat lista. I slutet av artikeln ska eventuell citerad litteratur samlas under rubriken "Litteratur". Gör eventuella tabeller eller uppställningar med hjälp av ordbehandlarens tabellfunktion. Vi ser gärna att du bifogar bilder eller illustrationer. Saknar du passande bildmaterial, ta kontakt med redaktionen i god tid så kan vi hjälpa till med det.

Manuskript ska vara skrivna i ordbehandlingsprogram om möjligt. Kontakta redaktionen om du inte kan leverera materialet i digital form. Manuskript kan vara korta eller långa. Planerar du ett manuskript på mer än tio sidor – ta kontakt med redaktionen i god tid! Författare ska tillåta att *Daphne* läggs ut på BSIS:s och UBF:s hemsidor. Har du några frågor är du välkommen att höra av dig till redaktionen.